VALORIFICAREA CULTURII POPULARE DIN BUCOVINA. PERSONALITĂȚI. DIMITRIE DAN (IV)

ELENA PASCANIUC

Verwertung der Volkskultur in der Bukowina. Persönlichkeiten. Dimitrie Dan (IV)

(*Zusammenfassung*)*

Der Priester und Akademiker Dimitrie Dan ist eine besondere Persönlichkeit unter den Intelektuellen, die in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts der Erforschung der Volkskultur, der Geschichte, des rumänischen geistig-religiösen Lebens in seinen Bukowiner Koordinaten sich widmeten. Als Verfasser von mehr als 100 veröffentlichten Artikeln und Studien, davon einige auch in deutscher und ruthenischer Sprache, als Folkloresammler, ständiger Mitarbeiter der Zeitschrift „Șezătoarea" aus Fălticeni, Herausgeber von Dokumenten und historischen Inschriften und mit einem tiefen kirchlichen Leben gehört Dimitrie Dan zu den Gründern der Tradition der monographischen Studien in der Bukowina. Er selbst schrieb solche monographischen Arbeiten über die Ortschaften Lujeni, Straja, Putna und über die ethnischen Gemeinschaften der Bukowina: Armenier, Zigeuner, Lippowaner, Juden. Indem er die Folklore in die Beschreibung derer Lebensart miteinbezog, realisierte Dimitrie Dan „Studien der geistigen Ethnographie, die den Folklorestudien sehr ähnlich sind".

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Volkskultur, monographische Studien, Ethnographie, Folklore.

Dimitrie Dan, preot, membru corespondent al Academiei Române (1904), se distinge între intelectualii care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-au dedicat cu pasiune cercetării culturii populare, istoriei şi vieţii spiritual-religioase în coordonatele lor bucovinene, prin atenţia şi studiile dedicate atât românilor, cât şi altor grupuri minoritare din Bucovina austriacă.

S-a născut în 8 octombrie 1856, în Suceava, fiind singurul copil al familiei lui Nicolae (cizmar) şi al Domnicăi Dan. Pe linie maternă, Dimitrie aparţine clasei intelectualilor de la sate – bunicul său a fost preot în Straja –, care, în timpurile deloc blânde cu fiinţa şi spiritul românesc, au ţinut trează conştiinţa românilor.

* Traducerea: Ştefăniţa-Mihaela Ungureanu.

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

La Suceava urmează şcoala primară şi studiile gimnaziale (1868–1876).

În anii de gimnaziu, se înscrie în „Societatea literară a junimii române studioase din Suceava", întemeiată în 1868, la iniţiativa lui Simion Florea Marian şi a colegilor lui, Vasile Gr. Pop şi Ilie Pantazi, şi ei elevi ai Obergymnasium-ului din Suceava. Societatea literară, care a activat până la Primul Război Mondial, „îşi propunea să deştepte în rândul elevilor români interesul pentru cunoaşterea trecutului istoric, a limbii şi literaturii naţionale, a bogatei culturi populare şi să-i impulsioneze în realizarea unor creaţii literare originale sau a unor culegeri de folclor. Meritul lui Simion Florea Marian în organizarea societăţii a fost recunoscut prin alegerea lui ca primul ei preşedinte"[1]. Generaţiile următoare au fost obişnuite, astfel, să se ataşeze literaturii populare încă de pe băncile şcolii.

Despre felul în care societatea şi-a atins scopul, scrie[2] şi Dimitrie Dan, rememorând momentul care a decis activitatea lui de culegător de folclor. Fiind elev în ultimul an (1875/1876) la Gimnaziul cezaro-crăiesc din Suceava şi preşedinte al „Societăţii literare a junimii române studioase din Suceava", Dimitrie Dan pătrunde în „întreaga şi bogata bibliotecă a Societăţii" şi descoperă „nişte manuscripte care conţineau colecţiuni de poesii populare". Acestea l-au impulsionat să culeagă el însuşi, în timpul vacanţelor, poezii populare pe care, în anii următori, a început să le publice în periodice. Primele culegeri Dimitrie Dan le-a trimis revistei „«Şezătoarea». Foaia poporului român"[3], care i-a publicat textele folclorice sub titlul *Doine din Bucovina*[4], semnate Dimitrie Danu, şi *Doine şi hore din Bucovina*[5], sub semnătura Demetrie Danu.

Absolvă, în 1876, cursurile Obergymnasium-ului sucevean, trece examenul de maturitate şi urmează cursurile Facultăţii de Teologie (1876–1880) la Universitatea cernăuţeană.

Întreaga activitate clericală a lui Dimitrie Dan, treptele şi rangurile dobândite de-a lungul anilor, sunt prezentate succint în studiul *Dimitrie Dan – valorificator al culturii tradiţionale a românilor din Bucovina*, cel mai recent din seria celor dedicate de-a lungul timpului omului de cultură bucovinean, publicat[6] de Arcadie Moisei şi Antonie Moisei în anul 2005.

Deşi lucrarea lor începe cu o afirmaţie abruptă: „Viaţa şi activitatea etnografului bucovinean Dimitrie Dan (1856–1927) sunt puţin cunoscute, atât în

[1] Mircea Fotea, *Simeon Florea Marian, folclorist şi etnograf*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 33.

[2] Dimitrie Dan, *În amintirea lui S. Fl. Marian*, în „Junimea literară", Cernăuţi, anul IV, 1907, nr. 6–7, p. 156–157.

[3] „«Şezătoarea». Foaia poporului român", revistă de literatură şi folclor apărută la Budapesta, la 1 ianuarie 1875. Din 1880 până în 1882 (15 decembrie) s-a mutat la Oradea. Proprietar, redactor responsabil şi administrator este Iosif Vulcan.

[4] „«Şezătoarea». Foaia poporului român", anul IV, nr. 3, 15 februarie 1878, p. 22, patru texte.

[5] Idem, anul V, nr. 11, 15 iunie 1879, p. 83–84, şase texte.

[6] Arcadie Moisei, Antonie Moisei, *Dimitrie Dan – valorificator al culturii tradiţionale a românilor din Bucovina*, în „Glasul Bucovinei". Revistă trimestrială de istorie şi cultură, Cernăuţi – Bucureşti, anul X

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

istoriografia română, cât şi în cea ucraineană"[7] – şi nu tocmai adevărată, dacă privim cu atenţie bibliografia lucrărilor româneşti dedicate lui Dimitrie Dan, citate, de altfel, în parte, la prima notă de subsol a studiului lor şi de autorii cernăuţeni! –, Arcadie Moisei şi Antonie Moisei au meritul de a aduce în completarea datelor bibliografiei româneşti referitoare la D. Dan, informaţiile (acte, documente) de arhivă, inedite unele, aflate în fondurile Arhivei de Stat a Regiunii Cernăuţi, precum şi de a introduce în circuitul ştiinţific informaţii din cele mai noi articole[8] apărute la Cernăuţi (în 2000 şi 2004), la Odesa (2002) şi la Vijniţa (2004), care fac referire la preotul şi omul de cultură bucovinean.

Hirotonisit preot în 29 august 1880, Dimitrie Dan a fost numit administrator parohial în satul Mahala (1880–1881); a slujit, vreme de 15 ani, ca preot în două parohii ale comunităţii rutene din Bucovina, Jujineţ (1881–1890) şi Lujeni (1890–1896); a fost mutat apoi, la Straja (1896–1916) şi la Roşa.

De perioada în care a fost preot în comunităţile rutene – unde, fiind privit cu ostilitate de politicienii ruteni şi implicat, pe nedrept, după cum arată documentele de arhivă[9], într-un conflict confesional, „mă simţeam străin şi ca exilat în Siberia" – îşi va aminti cu amărăciune. Drept singur câştig al acelor ani, preotul Dimitrie Dan a recunoscut, mai târziu, „o amănunţită cunoştinţă a acelui popor, cu toate datinile şi obiceiurile lui şi a limbii slavone, care mi-a fost şi-mi este de mult folos"[10].

La scurt timp după mutarea din Lujeni, Consistoriul arhiepiscopal ortodox îi conferă gradul de exarh şi brâul roşu pentru servirea credincioasă a bisericii (1897); în 1905 e numit vicar-protoiereu la protoieria Vicov; în 1908, ocupă postul de protopresviter; în 1919, este ridicat la rangul de stavrofor; din 1920 este consilier consistorial, iar în 1923 este numit arhipresviter-mitrofor[11].

Activitatea culturală, care a însoţit-o permanent pe cea bisericească, activitatea literar-editorială, participarea la viaţa publică cernăuţeană – ca membru al Societăţii „Arboroasa", al Societăţii pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina etc., implicarea în procesul de alfabetizare a populaţiei rurale din Bucovina, implicarea în viaţa ştiinţifică – ca membru al Societăţii Etnografice Austriece din Viena; membru al Comisiunii Centrale din Viena pentru cercetarea şi conservarea monumentelor artistice; membru corespondent al Academiei Române din 1904, la propunerea lui Ion Bianu; membru al Comisiunii Monumentelor Istorice din Bucureşti, îl arată pe preotul Dimitrie Dan ca făcând cu adevărat parte dintre cei „care aveau credinţă în atotputernicia şi permanenţa culturii"[12].

[7] *Ibidem*, p. 23.

[8] *Ibidem*, p. 28, notele 4, 5 şi 6.

[9] *Ibidem*, p. 24.

[10] Dimitrie Dan, *Rutenii din Bucovina. Schiţă etnografică*, Extras din „Analele Academiei Române", seria II, tom XXXV, Memoriile Secţiunii Literare, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp şi C. Sfetea, 1913, p. 2.

[11] Cf. Arcadie Moisei, Antonie Moisei, *op. cit.*, p. 24.

[12] Liviu Papuc, *Dimitrie Dan şi G. T. Kirileanu într-o relaţie ştiinţifică inedită*, în „Convorbiri literare", Iaşi, anu

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

În lucrarea noastră, ne vom referi, în special, la câteva dintre studiile şi articolele de etnografie şi culegerile de folclor datorate preotului român Dimitrie Dan, dedicate atât românilor, cât şi altor grupuri etnice şi care, caracterizate fiind de „probitate şi seriozitate în consemnarea faptelor etnofolclorice întâlnite"[13], contribuie, de fapt, la reliefarea multiculturalităţii Bucovinei dintr-o perspectivă nepărtinitoare.

Pentru studiile sale monografice, unele chiar subintitulate „schiţă folclorică", sau „studiu etnografic şi folcloric", privind grupuri etnice – *Armenii orientali din Bucovina*, Cernăuţi, 1891, 45 p. (ediţia germană, 1890, 39 p.); *Ţiganii din Bucovina*, Cernăuţi, 1892, 32 p. (ediţia germană, 1893, 42 p.); *Lipovenii din Bucovina*, Cernăuţi, 1894, 43 p. (ediţia germană, 1890, 35 p.); *Evreii din Bucovina. Studiu istoric, cultural, etnografic şi folcloric*, Cernăuţi, Societatea tipografică bucovineană, 1899, 37 p.; *Rutenii din Bucovina. Schiţă etnografică*, extras Bucureşti, Librăriile Socec & Comp, 1913, 44 p.; *Obiceiuri şi credinţe armene la naştere, nuntă şi înmormântare*, Cernăuţi, 1904, 20 p. – şi, mai ales, pentru monografiile[14] dedicate unor localităţi, Dimitrie Dan este amintit printre întemeietorii[15] din Bucovina ai acestui instrument ştiinţific important în evoluţia folcloristicii. Dimitrie Dan a realizat lucrări descriptive, în care a dorit să cuprindă cât mai multe aspecte ale vieţii şi culturii grupurilor etnice din Bucovina, iar integrând folclorul în imaginea de ansamblu a naţionalităţilor prezentate, el a realizat ceea ce Gheorghe Vrabie a numit „studii de etnografie spirituală, foarte înrudite cu cele de folclor"[16].

Primele trei studii menţionate mai sus s-au constituit în capitole ale lucrării *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* [Monarhia austro-ungară în grai şi imagini. Bucovina], Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof-und Staatsdruckerei, 1899, 890 p. Pentru această contribuţie, Dimitrie Dan a primit, în 1902, mulţumiri din partea Curţii de la Viena[17].

Pentru realizarea studiilor sale dedicate minorităţilor, în atenţia cercetătorului au stat, în principal: istoria comunităţilor etnice vizate (începând cu împrejurările şi timpul în care au imigrat în Moldova şi Bucovina), cultura materială, particularităţile şi tradiţiile religioase, tradiţiile şi obiceiurile laice, credinţele populare.

[13] Iordan Datcu, *Dicţionarul etnologilor români*, ediţia a III-a, revăzută şi mult adăugită, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2006, p. 297.

[14] Dimitrie Dan, *Lujenii. Biserica, proprietarii moşiei, satul şi locuitorii lui* (schiţă istorică, topografică şi etnografică), foileton în „Gazeta Bucovinei", anul III, 1893, nr. 45, 46, 48 şi 49; *Comuna Straja şi locuitorii ei. Studiu istoric, topografic şi folcloric*, Cernăuţi, Editura ziarului „Patria", 1897, 112 p.; *Mănăstirea şi comuna Putna*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1905, 262 p.

[15] Sabina Ispas, Nicoleta Coatu (coord.), *Etnologie românească. Folcloristică şi etnomuzicologie*. II. *Metodologie. Arhive. Instrumente de lucru*, Partea a 2-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010, p. 188. Vezi şi Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică. Studii şi documente*, cap. *Tradiţia studiilor monografice în Bucovina*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007, p. 263–268.

[16] Gh. Vrabie, *Folcloristica română. Evoluţie, curente, metode*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 20.

[17] Arcadie

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

Cercetările au fost efectuate pe un areal restrâns la 20 de localităţi, „10 localităţi din partea de nord a Bucovinei (Fântâna Albă, Verencianca, Lujeni, Mahala, Nepolocăuţi, Şirăuţii de Jos, Repujinţi, Roşa, Şipinţi şi Jujineţ) şi 10 din sudul Bucovinei (Bilca, Vicovu de Sus, Climăuţi, Mitocul Dragomirnei, Pătrăuţi, Putna, Rădăuţi, Straja, Suceava, Sucevița)”[18]. Mai menționăm că două studii, *Ţiganii din Bucovina* şi *Evreii din Bucovina*, au fost tipărite, iniţial, ca foiletoane, primul în „Gazeta Bucovinei” (1892), al doilea în ziarul „Deşteptarea” (1898).

După debutul publicistic din 1878, în revista lui Iosif Vulcan, „«Şezătoarea». Foaia poporului român” – după cum am menţionat deja – şi colaborarea episodică la revista „Aurora Română” din Cernăuţi, în care i se tipăresc *Poesii poporale* adunate din comuna Bilca (nr. 1) şi legenda („tradiţiunea”) *Zâna lazului* (nr. 2)[19], preotul Dimitrie Dan are o colaborare mult mai substanţială la „Gazeta Bucovinei”, unde publică două studii de etnografie, *Ţiganii din Bucovina* (1892)[20] şi *Lujenii. Biserica, proprietarii moşiei, satul şi locuitorii lui* (schiţă istorică, topografică şi etnografică, 1893)[21]. Ambele apar în *Foiţa „Gazetei Bucovinei”*, rubrica rezervată în gazetă literaturii. Studiul monografic *Lujenii...* este dedicat „Eminenţei Sale Preasânţitului Archiepiscop şi Mitropolit Dr. Silvestru Morariu”.

În prima parte a studiului dedicat ţiganilor, foarte bogat sub raportul informaţiei, beneficiind, la acel moment, de o bibliografie de raftul întâi, sunt consemnate şi două legende, care explică numele lor. Prima este construită pe motivul fetei frumoase şi al nenorocului, a doua legendă are în centru tema războiului, pornit de la o femeie. Pentru frumuseţea lor, chiar repovestite fiind de Dimitrie Dan, le redăm în întregime:

„Originea acestei numiri de «sinte» se păstrează la ţigani în formă de două poveşti, al căror conţinut îl vom istorisi pe scurt:

«Departe de aici, locuia, înainte de vreo câteva mii de ani, într-o ţară unde-i veşnic vară, un rege puternic, numit Sin. Acesta voia să-şi ia de soţie numai o femeie care să întreacă, prin frumuseţea ei, pe toate femeile din lume, dar nu află o astfel de frumuseţe în ţara sa. De aceea, luă el toiagul călătoriei în mână şi ajunse, în urmă, după ce cutrieră o lume întreagă, la regele focului, care avea o fiică de o frumuseţe nemaipomenită la alte femei. Regele Sin peţi fata şi o luă de soţie, cu toate că regele focului îl sfătui şi-l admonestă se fie pe pază, «că această femeie va fi nenorocirea lui şi a poporului lui». Doisprezece ani dură căsătoria fericită a regelui cu minunat de frumoasa sa soţie, cu care avu doisprezece feciori frumoşi. După ce, însă, trecură doisprezece ani, corpul mult frumoasei regine începu să se

[18] *Ibidem*, p. 25.

[19] În „Aurora Română”, anul I, nr. 1, august 1881, p. 14–16; nr. 2, septembrie 1881, p. 12–15.

[20] Dimitrie Dan, *Ţiganii din Bucovina*, foileton în „Gazeta Bucovinei”, anul II, 1892, nr. 37–38, p. 1–2; nr. 39, p. 1–2; nr. 40, p. 1–2; nr. 42, p. 1–3; nr. 43, p. 1–2; nr. 44, p. 1–2; nr. 45, p. 2–3; nr. 46, p. 2; nr. 47, p. 1; nr. 48–49, p. 1–2. Ulterior, studiul a fost tipărit în seria „Popoarele Bucovinei”, fascicula II, *Ţiganii din Bucovina*, Cernăuţi, 1892.

[21] Dimitrie Dan, *Lujenii. Biserica, proprietarii moşiei, satul şi locuitorii lui*, foileton în „Gazeta Bucovin 49, p. 1–2.

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

aprindă ca un foc mare şi să răspândească o căldură că nu putea sta în apropierea ei nici un obiect fără ca să se prefacă în scrum. Şi căldura tot creştea, aşa că, la sfârşitul anului, în ţară au fost ars toate scrum şi oamenii s-au fost împrăştiat prin lumea întreagă. Nefericitul rege se depărtă cel din urmă, cu cei doisprezece feciori ai săi, din ţară şi, fiindcă rămaseră atât de mult în ţară, în nespusa căldură, devenise pielița corpului lor mai că cu totul neagră, de arşiță. Ei cutreierară lumea, în lungiş şi-n curmeziş, se însurară, avură copii, şi noi, bieţii oameni, ne tragem de la dânşii».

A doua variantă de poveste ţigănească, care voieşte să explice deducţiunea numelui «sinte», zice: «Într-un mare imperiu din răsărit, trăiau Ţiganii, sub regele lor, Sin. Acesta avea o fiică şi nu voi s-o dea de soţie regelui Talani, care o cerea, din care cauză se începu, între aceşti doi regi, un război, în care căzu regele Sin. Oştirile lui bătute se împrăştiară şi o apucară, în cete mai mari şi mai mici, spre apus şi începură a se numi, în amintirea nefericitului lor rege, sinte»"[22].

Ulterior, tot în „Gazeta Bucovinei", preotul Dimitrie Dan a mai publicat şi o mie de *Credinţe poporale bucovinene*, în 19 foiletoane, în mai multe numere din anii 1894 şi 1895[23]. Credinţele ţin de medicina populară şi de magie („560. Spre a fi scutit de gâlci este bine a înghiţi 3 flori de ciuboţica cucului"; „600. Dacă are cineva orbalţ, adică dacă îl doare jumătate de cap, apoi se ia peteca cu care s-au şters ouăle împestrite pentru Paşti şi se pune la sfinţit alături cu copturile şi cărnurile Paştilor, ş-apoi se afumă cu păciuşele de in pe partea cea bolnavă a capului şi durerea încetează"), de obiceiurile familiale, de meteorologie („59. Dacă vara se întâmplă să se formeze adese vârtejuri de aer, apoi se crede că va urma secetă"), de vise şi de interpretarea lor („116. Dacă visează o copilă zile frumoase cu soare, apoi se crede că se va mărita după un holtei, dacă visează ea însă luna, apoi se crede că va lua un văduvoi"). Se regăsesc şi credinţe populare despre (şi în) acţiunile magice de dragoste, însoţite de un întreg complex de vrăji ale fetelor pentru a-şi afla norocul, ursita. Făcute doar în anumite zile de sărbătoare: Sf. Andrei, Crăciunul, Anul Nou, pentru a se ghici soarta, pentru ele se foloseau anumite obiecte casnice, mâncăruri rituale, animale după comportamentul cărora se ghicea ce va fi. Referitor la toate acestea, cercetătorii Arcadie Moisei şi Antonie Moisei observă, în urma unei „expediţii etnografice" realizată în 1997, „în satele româneşti din Bucovina şi nordul Basarabiei de pe valea Prutului", persistenţa şi rezistenţa în timp a acestor practici şi credinţe: „în zilele noastre, fetele din raionul Noua Suliţa coc colăcei (Tărăsăuţi), colţunaşi (Forosna, Mahala, Cernauca), «balabuşte» (Bălcăuţi, Nesvoia, Draniţa), iar «semnul soartei» e ales de un câine"[24].

Lectura credinţelor populare culese de Dimitrie Dan trimite la caracterul enciclopedic al folclorului, înţeles ca sumă de cunoştinţe care interesează, în primul

[22] Idem, *Ţiganii din Bucovina*, capitolul I. *Numirile ţiganilor*, în „Gazeta Bucovinei", anul II, nr. 37 şi 38, 14/26 mai 1892, p. 1–3.

[23] Dimitrie Dan, *Credinţe poporale bucovinene adunate de...*, în „Gazeta Bucovinei", anul IV, 1894, nr. 30, 63, 67, 70, 74, 79, 84, 97, 99, p. 1–2; anul V, 1895, nr. 2, 5, 12, 17, 37, 43, p. 1–2.

[24] Arcadie

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

rând, pentru funcţia practică în viaţa colectivităţii. Colecţia de credinţe populare oferită de Dimitrie Dan ilustrează o categorie folclorică al cărei „caracter enigmatic" o face destul de greu de clasificat. Ca norme de conduită sau ca sentinţe, credinţele sunt „nişte survivals"[25], păstrătoare ale gândirii populare doar fragmentar, ele pierzându-şi sensurile originare. „Se crede că nu e bine a coase afară până ce răchita n-a înfrunzit"; „Se crede că cel ce citeşte mâncând, uită toate câte a citit"; „Se crede că nu e bine a strica cuibul unui cocostârc, căci [atunci] el aduce foc în clonţ şi aprinde casa" etc. – credinţele circulau în satul tradiţional ca fragmente ale unor legende superstiţioase din care, în timp, a rămas concluzia: „nu este bine".

Aceste „mostre de gândire veche" sunt completate, în epocă, de alte aproape două mii, trimise de colaboratori din întreg spaţiul românesc şi tipărite în revista „Şezătoarea" (1892–1904; 1907–1929), la rubrica *Credinţi şi superstiţii*.

Dimitrie Dan a fost şi el un asiduu colaborator la revista „Şezătoarea"[26], publicaţia din Fălticeni, condusă de Artur Gorovei. Mai ales după război, contribuţia la prima revistă folclorică din spaţiul românesc a cercetătorilor cu pregătire superioară ca Dimitrie Dan, Gheorghe Cardaş, Petru Caraman ş. a., a ridicat prestigiul ştiinţific al „Şezătorii". În revista fălticeneană, preotul Dan a publicat atât legende etiologice, cât şi legende istorice – o categorie folclorică al cărei specific de cronică orală, strict didacticistă, nu prea lasă loc în text fabulaţiei. De aceea, legendele bucovinene culese de Dimitrie Dan, despre haiduci (Vasile cel Mare sau Pintea) ori domnitori (de preferinţă, Ştefan cel Mare sau domnitorul Cuza), mănăstiri şi oraşe, sunt banale sub raportul imaginarului. Mai mult, topica şi lexicul popular sunt şi ele destul de des sacrificate. În seria postbelică a „Şezătorii", din 1922, mai precis, apare marea colecţie de cântece (poezie cântată) a lui D. Dan, care se ridică la câteva sute de piese[27].

Publicând, în anul 1890, varianta germană a studiului monografic despre armenii ortodocşi (greco-orientali) din Bucovina, Dimitrie Dan afirma în *Prefaţă*: „Între interesantele tipologii de popoare din Bucovina, un loc extrem de important îl ocupă armenii greco-orientali. În lucrarea de faţă am intenţionat să adun tot materialul istoric privitor la aceştia şi la bisericile lor – ceea ce am şi realizat, dar nu fără dificultăţi, deoarece până astăzi, nimeni nu s-a ocupat în mod special de istoria acestui tip de popor –, să corectez anumite opinii eronate asupra istoriei şi a credinţelor lor, să expun pe înţelesul tuturor tradiţii şi obiceiuri sacre şi profane necunoscute, să salvez câteva lucruri din braţele trecutului şi să le păstrez pentru

[25] Petru Ursache, *„Şezătoarea" în contextul folcloristicii*, Bucureşti, Editura Minerva, p. 134.

[26] Colaborarea începe în 1899; în acest an, D. Dan publică: *Legende populare din Bucovina. Zidirea mânăstirii Suceviţa*, în „Şezătoarea", anul V, nr. 2, ianuarie 1899, vol. V, p. 17–19; *Legenda vameşului* şi *Legenda broaştei*, idem, nr. 3, februarie 1899, p. 33–37; *Legende populare din Bucovina. Preminte Solomon şi şerpele*, idem, nr. 4, martie 1899, p. 49–51; *Sărbătorile săptămânale ale românului* şi *Ţiganul la stână*, idem, nr. 5–6, aprilie – mai 1899, p. 79–82; *Cârtiţa în credinţa poporală română* şi *De ce baba be numai apă de ploaie*, idem, nr. 8–10, iulie – septembrie 1899, p. 127–129. Cf. Petru Ursache, *op. cit.*, p. 272–273.

[27] Petru U

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

generaţiile viitoare"[28]. Acestei misiuni, asumate în ciuda „greutăţilor şi piedicilor" provocate de depărtarea prea mare de biblioteci, i-a rămas credincios şi în scrierea celorlalte lucrări ale sale.

Din paginile scrise de preotul Dan, se conturează această imagine a armeanului bucovinean la sfârşitul secolului al XIX-lea: „Armenii se autonumesc «Hai» şi se caracterizează prin trăsăturile mari ale feţei, în general, prin ochii negri, mari, strălucitori şi prin părul negru, printr-un ten mai mult palid decât închis [...]. Armenii se caracterizează printr-o mare simplitate a vieţii, a locuinţei, a îmbrăcămintei şi a mâncărurilor, prin chibzuinţă, pentru că un armean beat ţine de raritățile cele mai mari, prin cumpătare şi castitate; ei preţuiesc ospitalitatea şi au un simţ deosebit de pronunţat pentru comerţ, mult umor şi elocvenţă. [...] Casele se află, de obicei, în mijlocul curţii, cu un acoperiş ascuţit şi drept şi au un coridor de lemn împrejurul casei, după stilul moldovenesc, aproape întotdeauna cu verandă, susţinută de stâlpi de lemn sau de piatră, unde, în timpul orelor fierbinţi de după-amiază, foarte părosul tată de familie se amuză, scump la vorbă, cu rudele sale, cu vecinul sau îl duce timpul într-un vis, după felul curat oriental, înveşmântaţi uneori în straie orientale lungi şi cu falduri, fumând din ciubucul din lemn de vişin, lung, mirositor, prevăzut cu o imamea de chihlimbar, sorbind cafea neagră dintr-o ceaşcă"[29].

Traiul acesta „nobil", „contractat, totodată, cu cultură" şi întreţinut prin „cheltuielile foarte mari" şi oboseala deselor călătorii de afaceri, explică de ce „armenii nu sunt mari prieteni ai comuniştilor şi socialiştilor şi năzuiesc să-şi păstreze pentru ei toată averea cu greu câştigată"[30].

Dintre obiceiurile lor negustoreşti, Dimitrie Dan observă că cel prin care stabileau o relaţie de încredere cu cumpărătorii, a fost însuşit şi de celelalte etnii: „Obiceiul cel mai des întâlnit la armeni, cu ocazia încheierii unui negoţ, de a strânge mâna cumpărătorului sau vânzătorului, aproape cu de-a sila, şi de a lovi în ea, spre a dobândi, cu aceasta, afecţiunea muşteriului, a fost păstrat, până în ziua de astăzi, la celelalte popoare şi, mai ales, la românii Bucovinei, în amintirea timpului când armenii ţineau în mâinile lor comerţul ţării"[31].

Dimitrie Dan menţionează şi specificul oriental al bucătăriei armeneşti, în care prăjiturile, cozonacul – „Hatlaneichi" („foarte aromat, cu şofran şi miere") erau la loc de cinste. Despre îmbrăcămintea orientală purtată de armeni vorbea deja la timpul trecut, pentru că „în zilele noastre, cea mai mare parte a armenilor poartă

[28] Dimitrie Dan, *Die orientalischen Armenier in der Bukowina*, Czernowitz, 1890, p. 3. Traducerea fragmentelor citate de noi din lucrare: Ştefăniţa-Mihaela Ungureanu. După varianta românească din 1891, o nouă ediţie a lucrării apare în anul 2010: Dimitrie Dan, *Armenii ortodocşi din Bucovina*, Bucureşti, Editura Zamca, 2010, 90 p. O recenzie a acesteia, însoţită de un fişier bio-bibliografic publică Vasile I. Schipor, în „Analele Bucovinei", XVIII, 1 (36), ianuarie – iunie 2011, p. 305–306.

[29] Dimitrie Dan, *Die orientalischen Armenier in der Bukowina*, p. 35–36.

[30] *Ibidem*, p. 37.

[31] *Ibidem*.

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)

îmbrăcăminte modernă, europeană"; totuşi, „se găsesc, mai ales la Suceava, şi armeni care nu renunţă la costumul oriental, bogat în cute şi lung"[32]. În completarea datelor etnografice despre armenii din Bucovina, în anul 1904, Dimitrie Dan publică *Obiceiuri şi credinţe armene la naştere, nuntă şi înmormântare*, o broşură de 20 de pagini, din care reţinem: un descântec de alungare a diavolului din casa unde se naşte un copil, un cântec de leagăn, un descântec de sperietură pentru copii; 26 de proverbe, un cântec de nuntă.

În anul 2012, la Suceava se anunţa apariţia volumului Dimitrie Dan, *Etnii bucovinene. Armenii, evreii, lipovenii rutenii, ţiganii* [33], care cuprinde toate cele cinci studii dedicate de autor minorităţilor etnice din Bucovina, inclusiv broşura din 1904. De negăsit în librării, el circulă, totuşi, în spaţiul virtual[34]. În prefaţa volumului, *Dimitrie Dan sau biruinţa asupra timpului*, semnată de I[on] D[răguşanul], apariţia acestei cărţi este motivată prin faptul că: „Broşurile şi fascicolele care cuprind «schiţele etnografice» dedicate de Dimitrie Dan unor etnii bucovinene se găsesc din ce în ce mai rar, mai degradate de timp sau de oameni şi cu paginile tot mai împuţinate. Opera cărturarului sucevean [...] riscă să dispară şi din fondurile documentare, după ce a dispărut din memoria bucovineană"[35].

Deşi nu este o ediţie critică (editorii nici nu şi-au propus acest lucru), în continuarea studiului nostru, toate citatele din şi trimiterile la lucrările lui Dimitrie Dan le vom face ţinând cont de datele tehnice ale volumului mai sus citat.

[32] *Ibidem*, p. 38.

[33] Dimitrie Dan, *Etnii bucovinene. Armenii, evreii, lipovenii, rutenii, ţiganii*, Suceava, Editura Muşatinii, 2012, 350 p. (în continuare vom cita Dimitrie Dan, *Etnii bucovinene*).

[34] Poate fi consultat la adresa: http://www.dragusanul.ro/wp-content/uploads/Etnii_bucovinene.pdf.

[35] I[on] D[răguşanul], *Dimitrie Dan sau biruinţa asupra timpului*, în vol. Dimitrie Dan, *Etnii bucovinene*,

BDD-A32908 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:51 UTC)